

RĂZBOIUL ȘI CONFLICTUL ARMAT DIN PERSPECTIVA DREPTULUI INTERNAȚIONAL

WAR AND CONFLICT IN THE INTERNATIONAL LAW

Lt.col. Mădălina-Daniela GHIBA*

Războiul și conflictul în dreptul internațional este abordat din două perspective: *jus ad bellum*, care este reprezentat de normele de drept ce îndrituiesc statele să utilizeze forța armată în soluționarea diferendelor cu alte state, și *jus in bellum*, care reprezintă regulile de drept internațional umanitar, fiind o ramură de drept a dreptului internațional public. Ca urmare a evoluției lente în dreptul internațional, dar hotărâtoare, *jus ad bellum* – dreptul de a recurge la război al statelor – este scos în afara legii, fără a periclita dreptul legitim la apărare individuală sau colectivă a statelor la agresiunea unui alt stat, utilizarea forței armate reprezentând excepția de la principiul interzicerii utilizării forței sau amenințării cu forța armată. Prezentarea cronologică a instrumentelor juridice din dreptul internațional care reglementează războiul este elocventă, pentru a evidenția evoluția consacării, la acest moment, în relațiile internaționale dintre state, a dreptului păcii – *jus contra bellum*.

În dreptul internațional umanitar, dreptul cutumiar are o importanță deosebită, alături de dreptul convențional, mai ales pentru statele care nu au ratificat instrumentele juridice, care au ca obiect de reglementare acest domeniu, motiv pentru care acestea sunt obligate să respecte regulile cutumiare de drept internațional umanitar, în timpul conflictelor armate internaționale sau interne, fie că au sau nu calitatea de stat parte la tratatele care reglementează modul de purtare a războiului.

The notions of war and conflict in international law are approached from two perspectives: jus ad bellum – represented by the provisions entitling states to use military force in settling disputes with other states and jus in bellum representing the provisions of international humanitarian law, as a branch of public international law. Due to a slow but decisive development in international law, jus ad bellum – the states' right to resort to war has been outlawed, without jeopardizing the legitimate right to self-defense of individual or collective states facing the aggression of another state, the use of armed force representing the exception to the principle prohibiting the use of force or threat of military force. The chronological presentation of the legal instruments of international law governing war is indicative of the progress made at this moment in the international relations among states of the peace right – jus contra bellum.

In international humanitarian law, customary law is particularly important, just as the convention law, especially for countries that have not ratified the legal instruments that concern the regulatory field, so they are bound by customary rules of international humanitarian law during international armed conflicts or internal armed conflicts, irrespective of being a state party to treaties that regulate the conduct of war.

Cuvinte-cheie: *jus ad bellum; jus in bellum; război; conflict; drept internațional umanitar; Carta ONU.*

Keywords: *jus ad bellum; jus in bellum; war; conflict; international humanitarian law; the UN Charter.*

Instrumente juridice privind reglementarea războiului în dreptul internațional

Istoria omenirii este caracterizată de existența a două stări de fapt antagonice, și anume: starea de război și starea de pace. Războiul și pacea sunt strâns legate între ele, fiind în interdependență, în sensul că începerea uneia dintre stări generează sfârșitul celeilalte stări.

Utilizarea războiului, ca instrument de soluționare a neînțelegerilor dintre formațiunile

prestatale și, mai târziu, dintre formațiunile statale, se pierde în negura istoriei omenirii, astfel războiul fiind la fel de vechi ca și istoria.

Prezența permanentă a războiului în relațiile interumane, încă din Antichitate, se considera ca fiind starea naturală a popoarelor, ba chiar o necesitate în evoluția societății umane. Plecând de la faptul că istoria omenirii este marcată mai mult de războaie decât de perioade de pace, ne conduce la concluzia, reală dar sinistă, că istoria este o baltă de sânge în care înoată popoarele¹.

Hugo Grotius considera că pricina dreaptă (cauzele justificative) a pornirii unui război nu

*Universitatea Națională de Apărare „Carol I”

e-mail: daniela.madalina@yahoo.com

poate fi decât o faptă nedreaptă; desigur, spunea el, câte sunt cauzele proceselor tot atâtea sunt și cauzele războaielor, deoarece acolo unde lipsește justiția începe războiul².

Războiul este un fenomen social complex, din cauza multitudinii de caracteristici, motiv pentru care analizarea acestuia trebuie făcută din perspectivă multidisciplinară. Astfel, războiul a constituit obiect de studiu pentru discipline dintre cele mai diverse, precum sociologia, politologia, psihologia, psihanaliza, antropologia, cibernetica și, nu în ultimul rând, dreptul³.

Ca fenomen social, războiul are un impact deosebit asupra ordinii juridice, care guvernează relațiile dintre state, și, în egală măsură, asupra celei interne⁴.

Una dintre dimensiunile principale ale războiului o reprezintă modul de reglementare juridică la nivel internațional, în raport cu fiecare etapă istorică a omenirii.

În Antichitate și în Evul Mediu, războiul reprezenta instrumentul cel mai des utilizat de statele puternice, prin care își manifestau atitudinea hegemonică asupra altor state, precum și instrumentul prin care statele își soluționau litigiile dintre ele. În aceste perioade, legile și obiceiurile războiului prevalau normelor scrise, dreptul cutumiar fiind primordial.

În aceste epoci istorice, utilizarea războiului, ca instrument de soluționare a neînțelegerilor dintre state, era lăsată la latitudinea acestora, în sensul că nu era statuată nicio normă juridică prin care să fie restricționat dreptul la război.

Dreptul războiului suferă transformări deosebite, în perioada cuprinsă între Pacea Westfalică, din 1648, și Primul Război Mondial, determinate de realizarea primelor culegeri de cutume internaționale; începe să se dezvolte practica declarațiilor unilaterale ale statelor. Conferința de pace de la Paris, din anul 1856, reprezintă un moment istoric al trecerii la codificarea, prin instrumente juridice multinaționale, a regulilor de purtare a ostilităților militare⁵.

Prin Tratatul Westfalic se consacră, din punct de vedere juridic, principiul suveranității și egalității statelor. Pe cale de consecință, în Evul Mediu se considera că din suveranitate derivă dreptul statului de a utiliza forța, astfel războiul reprezentând un instrument necesar și normal în conducerea politicii internaționale de către statele suverane.

În preambulul Declarației de la Sankt-Petersburg, având ca efect interzicerea utilizării anumitor proiectile în timp de război (29 noiembrie/11 decembrie 1868), se prevedea că progresele civilizației trebuie să aibă ca efect atenuarea, pe cât posibil, a calamităților războiului, singurul scop legitim de utilizare a forței fiind slăbirea forțelor militare ale inamicului⁶. Totodată, prin acest tratat părțile contractante se angajau „să renunțe reciproc, în caz de război între ele, la utilizarea de către trupele terestre sau navale a oricărui proiectil cu o greutate mai mică de 400 de grame, care ar fi sau explozibil, sau încărcat cu materii fulminante sau inflamabile”⁷.

Declarația de la Sankt-Petersburg este un document important din perspectiva dreptului internațional umanitar, deoarece conține limitări ale mijloacelor utilizate în timpul războiului, dar și limitări cu privire la recurgerea folosirii forței de către Statele Părți.

Ulterior anului 1868, statele elaborează noi principii și norme juridice, care reglementau modul de ducere a războiului, care au efect categoric asupra artei militare, dar și asupra războaielor din epocă. Conferințele internaționale de pace de la Haga, din 1899 și din 1907, pe lângă faptul că prevedeau norme juridice cu privire la conduita statelor pe care trebuie să o aibă în timpul războiului, adoptă și convenții pentru reglementarea pe cale pașnică a conflictelor internaționale, care reprezintă instrumente juridice internaționale premergătoare interzicerii războiului, ca instrument al politicii naționale.

De remarcat este faptul că, până în perioada interbelică, soluționarea litigiilor dintre state atât pe cale pașnică, cât și prin utilizarea războiului era permisă, potrivit normelor de drept internațional care reglementau relațiile dintre state.

În anul 1928, la Paris se semnează Pactul Kellogg-Briand, care a intrat în vigoare un an mai târziu. Prin Pactul Kellogg-Briand se condamnă recurgerea la război pentru soluționarea controverselor internaționale, stipulându-se renunțarea la război ca instrument al politicii naționale a statelor în relațiile dintre ele, precum și soluționarea tuturor disputelor și a conflictelor prin mijloace pașnice, indiferent de natura și de originea acestora⁸.

Pentru prima dată, prin dispozițiile Pactului Kellogg-Briand, războiul devine, la nivel

internațional, un instrument ilegal de soluționare a diferendelor dintre state. Prin acest document, pacea era reglementată ca regulă în relațiile dintre state. Respectarea acestei reguli nu a fost posibilă pentru mult timp, deoarece scena internațională s-a confruntat cu o serie de războaie (cele din anii '30), culminând cu cel de-al Doilea Război Mondial.

Încălcarea Pactului Kellogg-Briand de către unele state semnatare, spre exemplu Japonia care, în anul 1931, a invadat Manciuria, a fost cauzată de lipsurile pe care le prezenta acest instrument juridic internațional, întrucât acesta nu prevedea un sistem de măsuri coercitive și sancțiuni pe care națiunile ar fi putut să le utilizeze, ca răspuns împotriva statelor care se făceau vinovate de nerespectarea acestui tratat.

În același timp, Pactul Kellogg-Briand a reprezentat cadrul juridic de tragere la răspundere a celor care se făceau vinovați de crime împotriva păcii, ca urmare a desfășurării celui de-al Doilea Război Mondial, precum și documentul care a stat la baza realizării, în anul 1945, a Cartei Organizației Națiunilor Unite (ONU), fiind preluată ideea de scoatere în afara legii a războiului.

Pactul Saavedra-Lamas (Tratatul de neagresiune și de conciliere) a fost semnat la 10 octombrie 1933, la Rio de Janeiro, de către majoritatea statelor latino-americane și de către Statele Unite ale Americii și reprezintă un document regional complementar Pactului Kellogg-Briand. Prin Tratatul de neagresiune și de conciliere, se condamna războiul de agresiune și se stabilea principiul obligativității soluționării, pe cale pașnică, a diferendelor dintre statele părți, principiul interzicerii soluționării problemelor teritoriale dintre state prin utilizarea forței armate, precum și promovarea concilierii, ca metodă alternativă de soluționare pașnică a diferendelor dintre state⁹.

Pactul a fost semnat și ratificat, de asemenea, de multe state europene. Cu toate acestea, Statele Părți la Tratatul de neagresiune și de conciliere nu și-au respectat obligațiile asumate, în special, de a nu utiliza forța armată, relevant în acest sens fiind cazul Italiei, care, deși a fost prima țară europeană care a ratificat acest tratat, a atacat Etiopia în anul 1935¹⁰.

Tratatul de neagresiune și de conciliere nu conținea principii noi față de Pactul Kellogg-Briand, dar a avut un aport substanțial la consolidarea în dreptul internațional public a principiului prin

care se interzice folosirea forței, ca metodă de soluționare a diferendelor dintre state.

Prin urmare, încă din perioada interbelică dreptul internațional era guvernat de norme juridice, prin care pacea reprezenta principiul fundamental, în baza căruia statele erau obligate să aibă o conduită corespunzătoare în raport cu alte state, iar utilizarea războiului, ca mijloc de soluționare a diferendelor dintre state, reprezenta o violare a normelor de drept internațional.

Desfășurarea celui de-al Doilea Război Mondial, prin care întreaga comunitate internațională a fost șocată de efectele devastatoare, a condus la modificarea și la completarea normelor de drept internațional din perioada interbelică. Astfel, principiile dreptului internațional au fost statuate prin Carta Organizației Națiunilor Unite, care reprezintă „Constituția” în relațiile internaționale dintre state.

Jus ad bellum și jus in bellum

Analizarea războiului în dreptul internațional trebuie făcută din perspectiva celor două înțelesuri *subiectiv* și *obiectiv*. Prin dreptul războiului, sub aspect *subiectiv*, se înțelege dreptul statelor de a recurge sau nu la utilizarea forței armate pentru a-și reglementa eventualele diferende cu alte state. În Antichitate și în Evul Mediu, dreptul de a folosi războiul, ca instrument al politicii interne a statelor, în vederea impunerii voinței față de alte state, se considera ca fiind o prerogativă licită, fiind la latitudinea statelor puternice de a-și exercita dreptul la război. Acest drept la război romanii îl numeau „jus ad bellum”.

Dreptul internațional, în timp, sub aspectul normelor privind „jus ad bellum”, a suferit modificări, astfel că dreptul la război, ca instrument al politicii interne a statelor, în vederea soluționării diferendelor dintre ele este considerat ca fiind nelegal, așa cum rezultă din scopurile și din principiile Cartei ONU.

Motivația creării Organizației Națiunilor Unite, așa cum reiese și din actul constitutiv al acestei organizații, a fost aceea de a izbăvi generațiile viitoare de flagelul războiului¹¹, având în vedere că omenirea, într-o perioadă de circa 30 de ani, a trecut prin două războaie mondiale cu efecte devastatoare.

Carta Națiunilor Unite reprezintă instrumentul juridic fundamental în dreptul internațional, cu

vocație universală, care are ca scop menținerea păcii și securității internaționale, fiind menită să ia măsuri colective eficiente pentru prevenirea și înlăturarea amenințărilor împotriva păcii și pentru reprimarea oricăror acte de agresiune sau a altor încălcări ale păcii și să înfăptuiască, prin mijloace pașnice și în conformitate cu principiile justiției și ale dreptului internațional, aplanarea ori rezolvarea diferendelor sau a situațiilor cu caracter internațional, care ar putea duce la o încălcare a păcii¹².

Prevederile Cartei au caracter *erga omnes* și sunt obligatorii pentru toți membrii, fiind în concordanță cu principiul *pacta sunt servanda*, iar „recurgerea la constrângere – militară sau nemilitară – este recunoscută doar cu titlu de excepție și numai în condițiile prevăzute de Carta ONU”¹³.

Din cauza urmărilor devastatoare ale războaielor, comunitatea internațională a conștientizat necesitatea interzicerii războiului prin norme juridice imperative; astfel, apelarea la acesta de către state în vederea soluționării litigiilor dintre ele constituie excepția, pe când dezvoltarea relațiilor de prietenie dintre națiuni și menținerea păcii internaționale reprezintă regula sau norma legală pe care statele sunt obligate să o respecte. Pe cale de consecință, dreptul la război este înlocuit cu dreptul păcii „*jus contra bellum*”, care sancționează crimele contra păcii. Un rol deosebit în realizarea dreptului internațional, ca un drept al păcii, l-a avut reputatul diplomat român Nicolae Titulescu, care considera că „pacea este condiția sine qua non a dezvoltării armonioase a societății umane și a fiecărei națiuni în parte”¹⁴. Totodată, Nicolae Titulescu este considerat ca fiind promotorul introducerii în dreptul internațional a principiului interzicerii folosirii forței.

Carta ONU interzice utilizarea forței armate sub aspectul agresiunii armate, fără a restricționa dreptul statelor la legitimă apărare individuală sau colectivă, așa cum este prevăzut în art. 51 din acest document.

Trebuie precizat că, din perspectiva normelor de drept internațional prevăzute de Carta ONU, se statuează ca procedură, în cazul diferendelor dintre state, să se utilizeze mai întâi mijloacele pașnice de soluționare a diferendelor (medierea, concilierea, arbitrajul etc.), să se dispună măsuri coercitive asupra statelor care încalcă normele de drept internațional și, ulterior, dacă toate aceste mecanisme au eșuat, să se utilizeze forța armată.

Prevederile Cartei ONU referitoare la principiul interzicerii folosirii forței și a amenințării cu forța sunt dezvoltate în Rezoluția nr. 2.625 (XXV)/1970, adoptată de Adunarea Generală ONU, prin care s-a stabilit că acest principiu reprezintă o normă de drept cutumiar internațional. Recunoașterea principiului interzicerii folosirii forței sau a amenințării cu forța, ca principiu de drept internațional cutumiar, a fost reiterată inclusiv de Curtea Internațională de Justiție, în cazul *Activități militare și paramilitare în Nicaragua și împotriva acesteia* (1986)¹⁵.

Principiul interzicerii folosirii forței și a amenințării cu forța în relațiile dintre state se regăsește atât în alte documente ale Adunării Generale a ONU, cât și în tratate internaționale, cum ar fi Rezoluția nr. 3.314 (XXIX)/1974 privind definirea agresiunii, Rezoluția nr. 31/9 din 1976 privind încheierea unui tratat multilateral privind interzicerea folosirii forței în relațiile internaționale, Rezoluția nr. 39/11 din 1984, toate adoptate de Adunarea Generală a ONU, de Carta de la Paris pentru o nouă Europă (1990) etc.

Cu toate că acest principiu se consideră că are un caracter normativ *de jus cogens*, acesta nu trebuie interpretat în mod absolut, deoarece ar afecta dreptul inerent al statelor la legitimă apărare, care reprezintă excepția de la acest principiu, drept reglementat de dispozițiile art. 51 din Carta ONU.

Invadarea, în anul 1990, a Kuwaitului de către Irak a fost calificată de către Consiliul de Securitate ONU, prin Rezoluția nr. 660 (1990), o încălcare a păcii, motiv pentru care a solicitat Irakului încetarea acțiunii. Având în vedere că Irakul nu s-a conformat recomandării din Rezoluția Consiliului de Securitate ONU nr. 660/1990, prin Rezoluția nr. 678/1990 Consiliul de Securitate ONU a autorizat „statele care cooperează cu guvernul kuwaitian să adopte toate măsurile necesare”, pentru a asigura retragerea imediată și necondiționată a trupelor irakiene din Kuwait și pentru a restabili pacea și securitatea în zonă¹⁶. Având în vedere că, prin Rezoluția nr. 678/1990, Consiliul de Securitate ONU a autorizat expres folosirea forței, desfășurarea operației Furtună în Deșert, în anul 1990, potrivit normelor de drept internațional, a fost legală.

Dreptul războiului în înțeles *obiectiv* reprezintă o parte a dreptului internațional, constituită din normele și din regulile, potrivit cărora statele beligerante trebuie să se conformeze în modul de purtare a războiului. Potrivit dreptului pozitiv, tot

statele sunt cele care au creat normele juridice pe care trebuie să le respecte în timpul războiului, norme juridice cunoscute sub sintagma *jus in bello*.

Jus in bello s-a născut din dorința de a fi satisfăcute două obiective antagonice, și anume, necesitatea militară, care să conducă la câștigarea războiului și la reducerea victimelor de război și a pagubelor materiale. Aceste obiective s-au transpus în două principii fundamentale, care trebuie respectate în timpul războiului, astfel: principiul necesității militare și principiul umanității.

Dreptul războiului era, la origini, în întregime bazat pe cutume sau pe practică (de exemplu, declarația de război, armistițiul, predarea), care au fost codificate prin tratate internaționale, adoptate în conferințe internaționale¹⁷.

Conceptul de drept al războiului este cunoscut sub diferite expresii, cum ar fi: „dreptul de la Haga”, „dreptul de la Geneva”, „legile și obiceiurile războiului”, „dreptul conflictelor armate”, „dreptul internațional militar”.

În prezent, conceptul de drept al războiului a fost înlocuit cu sintagma „dreptul internațional umanitar”, care este cel mai mult uzitată, pentru a nu crea confuzii cu dreptul statelor de a utiliza forța *jus ad bellum*, care, în concordanță cu normele de drept internațional, acest drept este restricționat.

Dreptul internațional umanitar al conflictelor armate reprezintă un ansamblu de norme de drept internațional de sorginte cutumiară sau convențională, destinate a reglementa în mod special problemele survenite în situațiile de conflict armat internațional și neinternațional.¹⁸ Prin normele de drept internațional umanitar se reglementează fairplay-ul în timpul conflictelor armate.

Dreptul internațional umanitar, inițial, cuprindea „dreptul de la Haga”, care reglementează drepturile și obligațiile combatanților, și „dreptul de la Geneva”, care reglementează normele referitoare la protecția victimelor conflictelor armate, a populației și a bunurilor civile. Ulterior, dreptul internațional umanitar a fost completat și cu un drept mixt, care este format din instrumente juridice, al căror conținut este compus din normele „dreptului de la Haga” și ale „dreptului de la Geneva”, cum ar fi: Convenția de la Haga pentru protecția bunurilor culturale în caz de conflict armat, din anul 1954, Protocolul adițional I la Convențiile de la Geneva (1977).

Prin dreptul internațional umanitar s-au impus restricții juridice combatanților, în timpul

conflictelor armate, cu scopul de a diminua numărul victimelor și pagubele materiale inutile.

Aspecte privind respectarea normelor de drept internațional umanitar în timpul conflictelor armate

Analizând izvoarele dreptului umanitar aplicabil actelor de violență armată internațională, observăm că obiectul de reglementare a acestuia este determinat de existența a patru tipuri de conflicte armate care intră sub incidența lor: a) conflictele armate internaționale dintre state, guvernate de convențiile de la Haga și prevăzute în art. 2 comun celor patru Convenții de la Geneva, din 1949, și în art. 1 par. 3 din Protocolul I, din 1977; b) războaiele de eliberare de sub dominația colonială, de sub ocupația străină și cele împotriva regimurilor rasiste, prevăzute în art. 1 par. 4 din Protocolul I; c) conflictele armate neinternaționale, stipulate de art. 3 comun în cele patru Convenții de la Geneva, din 1949 și d) conflictele armate neinternaționale, vizate de art. 1 al Protocolului II, din 1977. La cele patru categorii de conflicte armate, se pot adăuga și războaiele de gherilă sau de partizani, care pot fi atât interne, cât și internaționale, așa cum rezultă din art. 44 par. 3 din Protocolul I adițional la Convențiile de la Geneva. Având în vedere că există situații în conflictele armate, în care, potrivit naturii ostilităților, un combatant nu se poate diferenția de civili, el își păstrează statutul, cu condiția ca, în astfel de situații, să poarte armele la vedere pe durata fiecărei acțiuni militare și în timpul când este expus vederii adversarului, atunci când ia parte la o acțiune militară care precede lansarea unui atac¹⁹. Raportat la dreptul clasic al războiului, această nouă formă a violenței armate internaționale, caracterizată prin conceptul de „conflict armat”, nu mai implică, în mod obligatoriu, recunoașterea formală de către beligeranți a stării de război, astfel încât termenul de „conflict armat internațional” poate include orice luptă armată între doi sau mai mulți actori cu personalitate internațională recunoscută (state, mișcări de eliberare națională, populații organizate etc.), iar violența poate fi la scară redusă, în timp ce termenul de „conflict armat neinternațional” se referă la confruntarea armată, desfășurată pe teritoriul unui stat, între forțele armate guvernamentale și cele dizidente ori grupuri armate organizate, sub conducerea unui comandament responsabil, capabil să controleze o

parte a teritoriului statal și să desfășoare operații armate continue și concertate, pe baza respectării dreptului internațional umanitar, iar violența trebuie să aibă cote ridicate. Situațiile în care se aplică normele de drept internațional umanitar sunt expres reglementate, dar situațiile, de fapt, au arătat că există violențe armate cărora nu sunt incidente normele de drept internațional umanitar, cum ar fi neaplicarea prevederilor Protocolului în timpul tensiunilor și tulburărilor interne ori actele sporadice și izolate de violență, în aceste situații fiind aplicabile normele de drept național sau cele ale dreptului internațional al drepturilor omului²⁰.

În dreptul internațional umanitar, se înscrie un nou concept, cel al „conflictului armat intern internaționalizat”, care, în opinia specialiștilor, a fost definit ca fiind un conflict armat inițial neinternațional și care, ca urmare a sprijinului progresiv din exterior (de exemplu, în primul rând sub forme materiale, mai târziu, în mod egal cu combatanți, chiar formațiuni de luptă complet echipate), devine un „conflict armat intern internaționalizat” sau în totalitate internațional, dacă forțele armate ale diferitelor state se opun unora sau altora²¹. Referitor la aplicarea dreptului internațional umanitar de către actorii internaționali implicați în „conflictele armate interne internaționalizate”, aceasta reprezintă o problemă actuală și spinoasă, deoarece entitățile recunoscute internațional și care acordă sprijin „conflictelor interne” nu-și recunosc implicarea, în mod oficial, astfel fiind dificil să fie trași la răspundere pentru efectele devastatoare, rezultate în urma violării grave a normelor de drept internațional umanitar.

Dreptul internațional umanitar prevede expres, în situația războaielor convenționale, faptul că războiul se termină oficial printr-un tratat de pace, sau neoficial printr-o revenire la relațiile normale (de exemplu, după un armistițiu)²².

Ca urmare a dezvoltării tehnologice în diferite domenii, apar noi metode și mijloace de luptă, iar războaiele convenționale sunt înlocuite cu alte tipuri de războaie și conflicte, cum ar fi conflictele înghețate, războaiele asimetrice, războaiele hibride etc., astfel fiind greu de determinat momentul când acestea încep și când se încheie, neexistând norme juridice, care să reglementeze conduita celor implicați în astfel de conflicte. Cu alte cuvinte, problema juridică invocată este aceea referitoare la momentul când normele de drept internațional

umanitar sunt incidente și când acestea nu mai sunt aplicabile.

O soluție pertinentă a fost dată de jurisprudență, având în vedere că, potrivit art. 38 pct. 1 lit. d) din Statutul Curții Internaționale de Justiție hotărârile judecătorești reprezintă un „mijloc auxiliar de determinare a regulilor de drept”²³. Astfel spus, jurisprudența reprezintă izvor de drept internațional.

Încercând să clarifice aspectul cu privire la întinderea aplicării normelor de drept internațional umanitar, Tribunalul Penal Internațional pentru Fosta Iugoslavie, în hotărârea, din 2 octombrie 1995, în cazul Tadić, indică, după cum urmează: „Dreptul internațional umanitar se aplică de la inițierea conflictelor armate și se extinde după încetarea ostilităților, până când se ajunge la un consens asupra păcii; sau, în cazul conflictelor armate interne, până când se obține o înțelegere pașnică”²⁴. Tribunalul respinge, astfel, criteriile de fapt, care semnifică încetarea ostilităților. Aceasta înseamnă că ajungerea la o încetare a focului – temporară sau definitivă – sau chiar ajungerea la un armistițiu nu este suficientă pentru a suspenda sau a limita aplicabilitatea dreptului internațional umanitar.

Un alt aspect care trebuie evidențiat este faptul că tratatele și convențiile în materia dreptului internațional umanitar nu prevăd o definiție a conflictului armat. O asemenea lipsă este ușor de explicat, întrucât la elaborarea dreptului de la Haga sau a dreptului de la Geneva nu s-a dorit elaborarea unei definiții care să limiteze aplicarea dreptului internațional umanitar. De aceea, în jurisprudența internațională s-a simțit nevoia să se propună o definiție a conflictului armat.

Aceasta a fost oferită de către Camera de Apeluri a Tribunalului Internațional pentru Fosta Iugoslavie, în cazul Tadić, care consideră că, prin conflict armat, se înțelege orice recurgere la forță armată între state sau la violență armată între autoritățile guvernamentale și grupuri armate organizate sau între asemenea grupuri într-un stat. Dreptul internațional umanitar se aplică de la inițierea unui asemenea conflict armat și se extinde dincolo de încetarea ostilităților până la încheierea păcii sau, în cazul conflictelor armate interne, o rezolvare pașnică a conflictului este obținută²⁵.

Tratatele care reglementează normele de drept internațional umanitar au fost încălcate flagrant în

cei peste 60 de ani de la adoptarea Convențiilor de la Geneva, din anul 1949, precum și a celor două Protocoale adiționale la aceste convenții, adoptate în anul 1977, având în special consecințe tragice asupra populației civile. Unul dintre motivele încălcării normelor de drept internațional umanitar este aprecierea, potrivit căreia normele de drept internațional sunt desuete, acestea fiind depășite în raport cu noile tipuri de conflicte armate. La aceasta se adaugă și practica unor state, în special, a statelor care nu au semnat și nu au ratificat anumite convenții, în special Protocolul II la Convențiile de la Geneva, cum este cazul Statelor Unite ale Americii, Turciei, Israelului etc., în domeniul dreptului internațional umanitar, considerând că aceste norme nu le sunt opozabile și, pe cale de consecință, nu sunt obligate să le respecte în conflictele armate pe care acestea le desfășoară.

Aceste încălcări nu se datorează motivelor arătate mai sus, ci mai degrabă lipsei dorinței de a respecta normele de drept internațional umanitar, a „insuficienței mijloacelor de garantare a respectării lor, a incertitudinii legate de aplicabilitatea acestor reguli în anumite împrejurări și a necunoașterii lor de către liderii politici, comandanți și combatanți”²⁶.

Așa cum se desprinde din definiția dreptului internațional umanitar, această ramură de drept are un caracter cutumiar, iar, în conformitate cu dispozițiile art. 38 pct. 1 lit. b) din Statutul Curții Internaționale de Justiție, cutuma internațională, „ca dovadă a unei practici generale, acceptată ca drept”²⁷, reprezintă izvor de drept internațional. Mai mult decât atât, în dreptul internațional umanitar a fost statuat principiul substitutiv, cunoscut și sub denumirea de *Clauza Martens*.

Clauza Martens a fost prevăzută prima dată în preambulul Convenției IV de la Haga, din 1907, privitoare la legile și la obiceiurile războiului terestru, regăsindu-se mai târziu și în art. 1, pct. 2 al Protocolului I adițional la Convențiile de la Geneva. Prin *Clauza Martens* se prevede că, în cazurile neacoperite de tratatele internaționale, „persoanele civile și combatanții rămân sub ocrotirea și sub autoritatea principiilor dreptului internațional, așa cum rezultă din uzanțele stabilite, din principiile umanității și din exigențele conștiinței publice”²⁸.

Prin urmare, apreciem că dreptul cutumiar este mai activ ca oricând, chiar dacă sunt opinii superficiale, conform cărora, prin codificarea regulilor de drept internațional, dreptul cutumiar

a intrat în con de umbră. Pentru ca o normă cutumiară să devină o regulă pentru toate statele, aceasta trebuie să aibă un caracter general și/sau să fie validată prin jurisprudență. În cazul Kassem, din 1969, Curtea Militară israeliană din Ramallah a recunoscut protecția (imunitatea) civililor față de atacurile directe ca o regulă fundamentală a dreptului internațional umanitar, regulă care este consacrată prin principiul distincției²⁹.

În anul 2005, Comitetul Internațional al Crucii Roșii a publicat un raport, fiind cunoscut sub denumirea de *Studiu privind dreptul internațional umanitar cutumiar*, prin care s-au stabilit 161 de reguli cutumiare aplicabile în conflictele armate internaționale și neinternaționale, cu scopul de a îmbunătăți respectul pentru dreptul internațional umanitar, mai ales prin măsurile preventive, care pot asigura o cunoaștere mai bună și o aplicare mai eficientă a acestei ramuri de drept³⁰. Totodată, menționăm că acest studiu este fundamentat atât pe baza prevederilor din dreptul internațional umanitar, cât și pe baza jurisprudenței internaționale, iar „principalul obiectiv al studiului a fost de a determina care dintre regulile dreptului internațional umanitar fac parte din dreptul cutumiar, fiind astfel aplicabile tuturor părților la un conflict, indiferent dacă acestea au ratificat sau nu tratatele care conțin reguli similare sau identice”³¹.

Prin urmare, niciun stat nu poate invoca lipsa calității de *stat parte* la un tratat care are ca obiect de reglementare norme de drept internațional umanitar, în cazul încălcării acestora în timpul operațiilor armate pe care le desfășoară, deoarece regulile cutumiare privind conflictele armate internaționale și neinternaționale îi sunt opozabile, fie că este parte, fie că nu, la un astfel de tratat.

Din considerentele precizate, îmi exprim opinia, potrivit căreia în dreptul internațional umanitar dreptul convențional coexistă cu dreptul cutumiar, amândouă având o egală importanță în cunoașterea și în respectarea lor.

Concluzii

Dreptul statelor de a utiliza forța armată ca mijloc de soluționare a diferendelor dintre ele a avut o evoluție lentă, dar decisivă, de la admiterea dreptului la război, în primele epoci istorice, până la recunoașterea universală, în această epocă, a dreptului păcii, așa cum se observă și din cronologia instrumentelor juridice, prezentată în acest articol.

Principiul interzicerii utilizării forței, recunoscut în mod universal și considerat ca fiind o normă de *jus cogens* (de la care nu se poate deroga), s-a realizat pe baza caracterului consensual al dreptului internațional actual. Acest principiu nu afectează dreptul inerent al statelor la legitimă apărare individuală sau colectivă, în cazul unei agresiuni din partea altui stat, drept care este recunoscut în mod convențional, prin dispozițiile art. 51 din Carta ONU, reprezentând o excepție de la principiul interzicerii forței.

La acest moment, există discrepanțe între normele de drept internațional și realitatea relațiilor internaționale dintre state, deoarece utilizarea forței, ca mijloc de realizare a intereselor politice ale unor state, s-a datorat speculării unor breșe în sistemul normativ internațional, precum și ca urmare a interpretării extinse a dreptului la legitimă autoapărare, prin dezvoltarea în doctrina de specialitate a teoriei apărării preventive și a teoriei apărării preemtive, în baza cărora unele state și-au motivat operațiile militare desfășurate, realizând abuzuri grave, prin care s-au adus încălcări ale normelor de drept internațional.

Din perspectiva *jus ad bellum*, apreciem că statele ar trebui să aibă o conduită adecvată, prin care să respecte *întocmai* normele de drept pozitiv, care guvernează dreptul internațional, fără a interpreta în mod extensiv aceste norme, în raport cu interesele lor politice.

Jus in bellum se află sub auspiciile normelor de drept internațional umanitar, care reglementează regulile aplicabile în timpul conflictelor armate internaționale și neinternaționale. Având în vedere și caracterul cutumiar, alături de cel convențional al dreptului internațional umanitar, toate statele sunt obligate să aplice principiile de sorginte cutumiară, în conflictele armate internaționale și neinternaționale, fie că au, fie că nu, calitatea de stat parte la tratate care au ca obiect de reglementare dreptul internațional umanitar. Prin urmare, este necesar ca părțile implicate într-un conflict armat internațional sau neinternațional să dorească să cunoască normele de drept internațional umanitar, pentru a le respecta. Considerăm că respectarea normelor de drept internațional umanitar nu afectează sub nicio formă îndeplinirea obiectivelor militare și nu face altceva decât să protejeze valorile fundamentale ale umanității.

NOTE:

1 Ion Dragoman (Col.dr.), *Contribuții la studiul dreptului războiului în perioada interbelică*, Editura Academiei de Înalte Studii Militare, București, 2000, p. 13.

2 Hugo Grotius, *Despre dreptul războiului și al păcii*, Editura Științifică, București, 1968, p. 221.

3 Vasile Secăreș, *Polemologia și problemele păcii*, Editura Politică, București, 1976, p. 16.

4 Quincy Wright, *A Study of War*, The University of Chicago Press, 1976, p. 54.

5 Ionel Cloșcă, Ion Suceavă, *Drept internațional umanitar*, Casa de Editură și Presă „Șansa” S.R.L., București, 1992, pp. 16-25.

6 Declarația de la Sankt-Petersburg, având ca efect interzicerea utilizării anumitor proiectile în timp de război, *Dreptul Internațional Umanitar al conflictelor armate – documente*, Casa de Editură și Presă „Șansa” S.R.L., București, 1993, p. 12.

7 *Ibidem*.

8 Textul Pactului Kellogg-Briand, din 1928, în limba engleză, <https://www.historia.ro/sectiune/general/articol/pactul-kellogg-briand-de-la-idealism-politic-la-realitate>, accesat la 15.06.2017.

9 <http://encyclopedia2.thefreedictionary.com/Saavedra+Lamas+Pact+of+1933>, accesat la 16.06.2017.

10 *Ibidem*.

11 http://www.anr.gov.ro/docs/legislație/internațională/Carta.Organizația_Națiunilor_Unite. ONU.pdf, accesat la 16.06.2017.

12 http://www.anr.gov.ro/docs/legislație/internațională/Carta.Organizația_Națiunilor_Unite. ONU.pdf, accesat la 16.06.2017.

13 Nicolae Popa, *Teoria generală a dreptului*, Editura Actami, București, 1994, p. 161.

14 Ion Grecescu, *Nicolae Titulescu, Gândire și Acțiune*, Editura Politică, București, 1980, p. 54.

15 Cazul C.I.J., *Activități militare și paramilitare în și împotriva statului Nicaragua* (Nicaragua vs. United States), Judgment of 27 June 1986 (Merits), 1986 ICJ Reports 14, para. 187, <http://www.icj-cij.org/docket/?sum=367&p1=3&p2=3&case=70&p3=5>, accesat la 17.07.2017.

16 <https://documents-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/575/28/IMG/NR057528.pdf?OpenElement>, accesat la 17.07.2017.

17 Frederic de Mulinen, *Manual de drept al războiului pentru forțele armate*, Ediția a III-a, Editura Centrului Tehnic-Editorial al Armatei, București, 2006, p. 2.

18 Ionel Cloșcă, Ion Suceavă, *op.cit.*, p. 11.

19 Asociația Română de Drept Umanitar, *Drept internațional umanitar al conflictelor armate – documente*, Casa de Editură și Presă „Șansa” SRL, București, 1993, p. 301.

20 *Fight it Richt – Model Manual on the Law of Armed Conflict for Armed Forces*, Supplementary Information, Part B, International Committee of the Red Cross, Geneva, 1999, p. 204, 206.

21 Frederic de Mulinen, *op.cit.*, p. 32.

22 *Idem*, p. 34.

23 Art. 38 pct. 1 lit. d) din Statutul Curții Internaționale de Justiție, http://www.anr.gov.ro/docs/legislație/internațională/Carta.Organizația_Națiunilor_Unite.ONU.pdf, accesat la 18.08.2017.

24 Tribunalul Penal Internațional pentru Fosta Iugoslavie, Camera de Apel, *Procurorul împ. Tadić*, Decizia privind Moțiunea de Apărare pentru Apel Interlocutoriu privind Jurisdicția, 2 octombrie 2005, para. 70, <http://www.icty.org/x/cases/tadic/tjug/en/tad-sj970714e.pdf>, accesat la 18.08.2017.

25 *Ibidem*.

26 International Review of the Red Cross, *Drept cutumiar*, Volumul 87, Numărul 857, Martie 2005, Avenue de la Paix nr. 19, Geneva, p. 1.

27 Art. 38 pct. 1 lit. b) din Statutul Curții Internaționale de Justiție, http://www.anr.gov.ro/docs/legislație/internațională/Carta.Organizația_Națiunilor_Unite.ONU.pdf, accesat la 18.08.2017.

28 Asociația Română de Drept Umanitar, *op.cit.*, pp. 23, 282.

29 J.M. Henckaerts, L. Doswald-Beck, *Customary International Humanitarian Law*, vol. I, ICRC, Cambridge University Press, 2005, p. 4.

30 International Review of the Red Cross, *Drept cutumiar*, Volumul 87, Numărul 857, Martie 2005, Avenue de la Paix nr. 19, Geneva, p. 2.

31 *Idem*, p. 3.

BIBLIOGRAFIE

Cloșcă Ionel, Ion Suceavă, *Drept internațional umanitar*, Casa de Editură și Presă „Șansa” SRL, București, 1992.

Dragoman Ion (Col.dr.), *Contribuții la studiul dreptului războiului în perioada interbelică*, Editura Academiei de Înalte Studii Militare, București, 2000.

De Mulinen Frederic, *Manual de drept al războiului pentru forțele armate*, Ediția a III-a, Editura Centrului Tehnic-Editorial al Armatei, București, 2006.

Grecescu Ion, Nicolae Titulescu, *Gândire și Acțiune*, Editura Politică, București, 1980.

Grotius Hugo, *Despre dreptul războiului și al păcii*, Editura Științifică, București, 1968.

Henckaerts J.M., L. Doswald-Beck, *Customary International Humanitarian Law*, vol. I, ICRC, Cambridge University Press, 2005.

Popa Nicolae, *Teoria generală a dreptului*, Editura Actami, București, 1994.

Secăreș Vasile, *Polemologia și problemele păcii*, Editura Politică, București, 1976.

Wright Quincy, *A Study of War*, The University of Chicago Press, 1976.

Declarația de la Sankt-Petersburg, având ca efect interzicerea utilizării anumitor proiectile în timp de război, *Dreptul Internațional Umanitar al conflictelor armate – documente*, Casa de Editură și Presă „Șansa” SRL, București, 1993.

International Review of the Red Cross, *Drept cutumiar*, Volumul 87, Numărul 857, Martie 2005, Avenue de la Paix nr. 19, Geneva.

http://www.anr.gov.ro/docs/legislație/internațională/Carta.Organizația_Națiunilor_Unite.ONU.pdf

<http://www.historia.ro/sectiune/general/articol/pactul-kellogg-briand-de-la-idealism-politic-la-realitate>

<http://encyclopedia2.thefreedictionary.com/Savedra+Lamas+Pact+of+1933>

<http://www.icty.org/x/cases/tadic/tjug/en/tad-sj970714e.pdf>

<http://www.icj-cij.org/docket/?sum=367&p1=3&p2=3&case=70&p3=5>

<http://documents-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/575/28/IMG/NR057528.pdf?OpenElement>